

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TEOLOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ETIKY, PSYCHOLOGIE A CHARITATIVNÍ PRÁCE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KONKRÉTNÍ PŘÍSTUP K SOCIÁLNÍ EXKLUZI V USA U MLÁDEŽE A JEHO
MOŽNÁ INSPIRACE PRO ČR

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Maliňáková
Autor práce: Zuzana Foltinová
Studijní obor: Sociální a charitativní práce
Forma studia: Prezenční
Ročník: V.

2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 31. března 2014

Podpis studentky: .....

Poděkování

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Lucii Maliňákové za trpělivost, cenné rady a metodické vedení práce. Její ochota a odborné vedení mě motivovala k dokončení práce. Mé poděkování patří dále Mgr. Tomáši Veberovi, Th. D., který mě inspiroval k volbě tématu.

Obsah

Úvod.....	6
1 Popis výzkumného přístupu a základní údaje o organizaci.....	8
2 Chudoba jako možný předpoklad sociální exkluze.....	12
2.1 Koncept chudoby	12
2.2 Subjektivní koncept chudoby.....	13
2.3 Objektivní koncept chudoby	14
2.4 Nástroje a měření chudoby.....	14
2.5 Nejčastější příčiny chudoby ve vyspělém světě.....	15
2.6 Chudoba – relativně nový fenomén v České republice po roce 1989.....	16
2.7 Oficiální hranice chudoby	17
3 Riziková mládež a koncept sociální exkluze.....	18
3.1 Riziková mládež.....	18
3.2 Období pubescence a závažná rizika v tomto období	18
3.3 Období adolescence a závažná rizika v tomto období	19
3.4 Definice a obsah konceptu sociální exkluze	20
3.5 Osoby ohrožené sociálním vyloučením	21
4 Možné přístupy při práci s rizikovou mládeží v ČR.....	23
4.1 Přístup orientovaný na člověka	23
4.2 Přístup orientovaný na úkoly	24
4.3 Antiopresivní přístupy.....	25
4.4 Ekologická perspektiva	27

5	Zúčastněné pozorování v Morry`s campu	28
5.1	Příprava – příjezd zaměstnanců do tábora, charakteristika personálu, vstupní školení, teambuilding Kid Specialist a Support Staff	28
5.2	Základní pravidla života v táboře a seznámení s kazuistikami dětí	30
5.3	Příjezd dětí do Morry`s campu.....	32
5.4	Rozdělení mládeže v táboře do výchovně-vzdělávacích skupin.....	32
5.5	Denní režim tábora	33
5.6	Význam komunity a komunitní práce v Morry`s campu	35
6	Shrnutí poznatků z výzkumného pozorování v odpovědi na výzkumnou otázku ...	37
	Závěr	39
	Seznam použité literatury	40
	Abstrakt.....	43
	Abstract.....	44

Úvod

Sociální vyloučení. Toto slovní spojení je snad jedno z nejčastějších, se kterým se jako studentka oboru Sociální a charitativní práce při svém studiu setkávám. Existuje však obecně platné, jediné a správné, nahlížení na osoby sociálně vyloučené? Nikdy nelze brát pouze jednu skutečnost, vše se děje v nějakém kontextu. Často bývá opomíjeno sociokulturní prostředí, dějinné události, ekonomická, respektive kupní síla obyvatelstva daného státu, politická situace a další vlivy a to ne samostatně, ve vzájemných vztazích.

V posledních dvou letech jsem vycestovala do Spojených států v rámci studentského programu Camp USA. V létě 2012 jsem měla příležitost pracovat v soukromém dětském letním táboře pro židovské děti a luxusních lázních pro seniory. Avšak má druhá návštěva USA se pro mě stala zajímavější vzhledem k mému zaměření studia. V létě 2013, tedy v druhém roce mého působení v programu, jsem měla možnost pracovat v dětském táboře, který se věnoval sociálně vyloučené mládeži. Jednalo se o mládež afroamerického (80 %)¹ a hispánského (20 %)² původu. Studium oboru se mi úzce propojilo s nově získanou zkušeností ze zahraničního pobytu. Nutný teoretický základ získaný na půdě akademické, se mi stal nosným pilířem při samotné práci v táboře. Po této neocenitelné zkušenosti, se problematika sociálně vyloučených obecně stala tématem, o které jsem se začala více zajímat a je hlavním impulsem k napsání mé bakalářské práce.

Cílem mé práce je najít možnou inspiraci pro praxi sociální práce v České republice reflexí jednoho konkrétního realizovaného přístupu v USA k sociálně vyloučené mládeži. Má práce bude obsahovat dvě hlavní oblasti – teoretický úvod, ve kterém popíši výzkumný přístup, popíši zpracování, cíl bakalářské práce a položím výzkumnou otázku. Dále uvedu čtenáře do problematiky chudoby obecně, definuji rizikovou mládež a charakterizuji rizika, se kterými se mládež může v období pubescence a adolescence potýkat. Poté nastíním koncept sociální exkluze. Uvedu skupiny osob, které jsou nejčastěji ohrožené sociální exkluzí ve vybraných evropských zemích (Velká Británie, Francie, Česká republika) a v USA. V poslední kapitole teoretické části uvedu základní přístupy při práci s rizikovou skupinou v České republice. V praktické části, po kapitole věnované vlastnímu pozorování, se pokusím najít možnou podobnost v přístupech používaných v sociální práci ke klientovi u nás.

---

¹ Můj vlastní odhad.

² Můj vlastní odhad.

V části práce věnované zkušenostem ze zúčastněného pozorování se pokusím nastínit možnosti, jak se v USA pracuje s mládeží ze sociálně vyloučených rodin. Mohou být určitou inspirací pro sociální práci s mládeží z obdobných rodin v České republice. Na skupinu mládeže se zaměřuji z důvodu určité míry ovlivnitelnosti k pozitivním hodnotám.³ Myslím, že v tomto období je nejvhodnější prevence proti nepříznivým životním situacím a následnému sociálnímu vyloučení. Pro účely mé bakalářské práce a v závislosti na osobní zkušenosti, si dovoluji z pozice člena Support Staff⁴ nazývat mládež „děťmi“, přestože daná cílová skupina, která v táboře pobývala, z hlediska vývojové psychologie již přesahuje charakteristiku období dětství.⁵

Bakalářská práce se opírá o české a anglické literární zdroje, dále čerpám z různých internetových stránek a oficiálních stránek neziskové organizace Project Morry, která je zřizovatelem letního tábora pro mládež ze sociálně vyloučených rodin, Morry`s campu. Na základě vlastního pozorování při mých několikaměsíčních pobytech na území USA, si dovoluji bakalářskou práci obohatit o mé postřehy a poznatky vztahující se k problematice sociálně vyloučené mládeže. Celý text bude místy, pod čarou nebo v textu, obohacen o subjektivní výpovědi dětí a personálu.

---

³ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: GRADA, 1998, s. 144.

⁴ Rozdělení personálu v letním táboře Morry`s campu bude blíže vysvětleno v kapitole *Zúčastněné pozorování v Morry`s campu*.

⁵ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: GRADA, 1998, s. 101 – 138.

1 Popis výzkumného přístupu a základní údaje o organizaci

Volba výzkumné strategie

Pro naplnění cíle práce uvedeného v úvodu, jsem si zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. Vzhledem k charakteru pojetí mé bakalářské práce, která se z velké části opírá o osobní zkušenost založené na přímé participaci, se mi jeví jako nejvhodnější.

Kvalitativní výzkum je charakteristický vzájemnou interakcí mezi výzkumníkem (tzn. mnou) a sledovanou skupinou (sociálně vyloučenými dětmi), reciproční působení má podobu časově delšího setrvání s monitorovanou skupinou. V neposlední řadě typickým předpokladem kvalitativního výzkumu je snížení odstupe od sledované skupiny na nejnižší možnou úroveň.⁶

Standardizace u kvalitativního výzkumu je velmi malá. Proto je komplikované u tohoto výzkumu vytvářet obecné pojmy a zákonitosti a vztáhnout výsledky z mého vzorku na celou populaci jedinců, protože zde dochází k redukci počtu zkoumaných.⁷ Nebudu se tedy o ni v rámci mé práce pokoušet.

Technika sběru dat

Pro svůj výzkum jsem si zvolila nejpoužívanější techniku sběru dat v kvalitativní výzkumné strategii, techniku *zúčastněného pozorování*.⁸

Vzhledem ke skutečnosti, že jsem s cílovou skupinou byla v každodenním styku⁹, a stala se přirozenou součástí jejich prostředí po dobu šesti týdnů, se tato technika přímo nabízela. Interakce s účastníky výzkumu založená na každodenní participaci, se pro mě stala nosným základem mého výzkumu.

Stanovené cíle

Cílem bakalářské práce je najít možnou inspiraci pro praxi sociální práce v České republice, reflexí jednoho konkrétního realizovaného amerického přístupu k sociálně vyloučené mládeži.

Cílem práce není vytvářet obecně platné teorie přístupu a nové redefinice zavedených strategií.

---

⁶ Srov. HENDL, J.. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metoda a aplikace*. Praha: Portál, 2008, s. 50.

⁷ Srov. tamtéž, s. 50.

⁸ Srov. ŽIŽLAVSKÝ, M. *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 108 - 109.

⁹ Každý den jsem se v kuchyni věnovala skupině dětí, která se podílela na přípravě pokrmu. Podrobněji vysvětleno v podkapitole *Má role a pracovní zařazení v táboře*.

Výzkumná otázka tedy zní: „Jaká je možná inspirace pro praxi sociální práce v České republice s mládeží ze sociálně vyloučených rodin, na základě jednoho konkrétního přístupu realizovaného v USA?“

Základní informace o organizaci a její cíle, cílové skupině, popis místa výzkumu a časovém rozpětí mého pozorování

Základní informace o organizaci a její cíle

Zřizovatelem Morry`s campu je nezisková organizace s názvem Project Morry, která se celoročně zaměřuje na různé volnočasové a integrační programy, ve kterých se preventivně věnuje skupinám sociálně vyloučeným. Pobyt je hrazen samotnou organizací, čímž mizí bariéra finanční nedostupnosti pro rodiny, ze kterých děti pocházejí.¹⁰

Project Morry si klade za cíl působit jednotlivě na každé dítě tak, aby vzrostly jeho sociální dovednosti, posílila se sebeúcta. Snaží se, aby každé dítě přijalo pozitivní hodnoty (např. toleranci, přátelství, respekt, spolehlivost...) a smysl pro větší odpovědnost.¹¹

Cílová skupina, které se organizace věnuje

Cílová skupina, se kterou pracuje Project Morry koresponduje s cílovou skupinou mého výzkumného pozorování, jedná se tedy o americkou mládež ve věku 9 – 18 let, převážně afroamerického a hispánského původu.

Této mládeži se Project Morry věnuje celoročně, členové organizace jsou s nimi v osobním kontaktu a prosociálně na ně působí. Podpora organizace spočívá v monitorování jejich studijních výsledků, děti mají možnost účastnit se kulturních aktivit pořádaných organizací.¹²

Morry`s camp a jeho výchova a působení na mládež mimo vyučování

Na základě poznatků z pobytu v Morry`s campu, blíže popsanych v kapitole věnované zúčastněnému pozorování, uvádím relevantnost výchovy a působení na mládež mimo školní prostředí.

---

¹⁰ Srov. Project Morry [online]. In: *Our Programs*, Poslední aktualizace 2009 [Citováno 13. 1. 2014], dostupné na WWW: <<http://www.projectmorry.org/pages/our-programs/introduction.php>>.

¹¹ Srov. Project Morry [online]. In: *Our Programs*, Poslední aktualizace 2009 [Citováno 13. 1. 2014], dostupné na WWW: <<http://www.projectmorry.org/pages/our-programs/introduction.php>>.

¹² Srov. Project Morry [online]. In: *Our Programs*, Poslední aktualizace 2009 [Citováno 13. 1. 2014], dostupné na WWW: <<http://www.projectmorry.org/pages/our-programs/introduction.php>>.

Je vhodné zdůraznit, že výchova mimo vyučování je podstatnou částí vzdělávacího působení, vede jedince k racionálnímu nakládání s volným časem, rozvíjí jeho vlohy a případný talent, utvrzuje jeho morální vlastnosti, které jsou pro společnost žádoucí. Právě hodnotné a permanentní celoživotní záliby pozitivně usměrňují partnerské vztahy a budoucí výchovu dětí v rodině. Je zřejmé, že se předchází sociálně nevhodným a nezdravým formám chování. Výchova mimo vyučování zdůrazňuje mimo jiné využívání volnočasových aktivit pro přípravu na budoucí povolání a na úspěšnou orientaci na pracovním trhu.¹³

Mimoškolní výchova plní funkci *výchovnou, zdravotní a sociální*. *Funkce výchovná* je charakteristická tím, že jednotlivé instituce participují na vývoji talentu mládeže, usměrňují jejich potřeby a zájmy, definují jejich vhodné postoje a morální vlastnosti. *Zdravotní funkci* tyto instituce tím, že usměrňují režim dne obměnami aktivit odlišného typu (střídání psychických a fyzických činností). Neméně důležitá *sociální funkce* zajišťuje například vyrovnání diference mezi rozdílnými materiálními i psychologickými podmínkami v rodinách, ze kterých mládež pochází. Svým působením a celou svou prací instituce (jako například právě Morry`s camp) pro výchovu mimo vyučování participují na vytváření vhodných sociálních vztahů.¹⁴

Místo výzkumu

Morry`s camp je umístěn ve státě New York, severně od Port Jervis, asi dvě hodiny jízdy západně od New York City. Tábor se nachází v kopcích s výhledem na řeku Delawere, je obklopen potoky, lesy a jezery, daleko od rušivých vlivů městského stylu života.

Personál tábora i mládež bydlí v plátěných stanech s pevnou dřevěnou podsadou. V táboře je fotbalové a basketbalové hřiště, bazén, výtvarné a hudební studio, knihovna, počítačová a vzdělávací učebna.¹⁵

---

¹³ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999, s. 39.

¹⁴ Tamtéž, s. 42 - 43.

¹⁵ Srov. Project Morry [online]. In: *Morry`s camp*, Poslední aktualizace 2013 [Citováno 13. 1. 2014], dostupné na WWW: <<http://www.projectmorry.org/pages/our-programs/camp-morry.php>>.

Časové rozpětí zúčastněného pozorování

Samotné pozorování cílové skupiny probíhalo až týden po mém příjezdu do místa výzkumu (kempu) a trvalo *šest týdnů*.

Před příjezdem dětí se konalo základní školení všech zaměstnanců podílejících se na péči. V táboře se vystřídal dva turnusy mládeže. Každé dítě bylo v táboře tři týdny.

2 Chudoba jako možný předpoklad sociální exkluze

Protože právě chudoba přináší sociální vyloučení¹⁶, je vhodné si definovat a popsat, co to chudoba v současném světě je. Popíše koncepty chudoby, nástroje a způsoby, kterým se chudoba měří. V této kapitole zmíním i nejčastější příčiny chudoby ve vyspělém světě.

Otázkou chudoby se zabývá lidstvo prakticky od jejího vzniku. Chudoba se stala fenoménem, který je přítomný jak v rozvojových, tak ale také ve vyspělých státech světa. Každá vyspělá společnost by se měla problému chudoby plně věnovat vytvořením určitého klíče, kterým by se přistupovalo k jeho řešení. Nejlépe se nepřetržitě snažit o vytvoření poměrů, které by preventivně předcházely samotnému vzniku chudoby.¹⁷

Chudoba v moderní západní společnosti neřeší otázku smrti hladem, ale jedná se spíše o problém deprivace, nerovnosti a nedosažitelnosti. V zemích rozvojových (státy Jižní Ameriky a Afrika) stále hlad zabíjí každým rokem miliony obyvatel a další miliony jsou postiženi malnutricí.¹⁸

Chudoba v evropském prostředí je citlivou záležitostí v důsledku historické, resp. náboženské determinace. V křesťanství převažuje chápavý vztah k chudým a kriticky pohlíží na osoby bohaté. Například v pohádkách dochází k mytizaci, kde chudý člověk je vyobrazen jako chytrý a laskavý, zatímco člověk bohatý, jako omezený a špatný.¹⁹

2.1 Koncept chudoby

„Chudoba je stav, který je důsledkem nerovného přístupu k rozdělovanému bohatství společnosti, jejím materiálním zdrojům, kdy životní podmínky a uspokojení základních potřeb není v potřebné míře zabezpečeno dostatečnými zdroji (příjmy, statky) a kdy tyto příjmy nelze z nějakých objektivních příčin zvýšit (stáří, invalidita, péče o dítě aj.) a kdy občan nedisponuje ani jinými zdroji či majetkem, který by mu umožnil získat prostředky ve výši, která je společností uznána jako minimální.“²⁰

---

¹⁶ Srov. HALÁSKOVÁ, R. *Kapitoly ze sociální politiky*. Ostrava: Repronis Ostrava, 2003, s. 86.

¹⁷ Srov. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007, s. 104.

¹⁸ Srov. HALÁSKOVÁ, R. *Kapitoly ze sociální politiky*. Ostrava: Repronis Ostrava, 2003, s. 85.

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 86.

²⁰ KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007, s. 105.

Chudoba je prožívána vždy subjektivně a samotní lidé postižení chudobou ji pocítují rozdílně a je úzce spojena se sociální, pracovní, bytovou, sídelní a zdravotní deprivací. Žítím v chudobě je myšleno především materiální strádání.²¹

Koncepty chudoby se rozlišují na subjektivní a objektivní.

2.2 Subjektivní koncept chudoby

Subjektivní koncept chudoby vychází ze samotného hodnocení vlastní životní situace dotazovaného jedince či celé domácnosti. Vnímání chudoby je v tomto případě subjektivní, protože chudobu popisují ti, jenž se cítí tímto fenoménem ohroženi.²²

Přestože je tato klasifikace subjektivní, neznamena to, že je hodnocení smyšlené. Proto by výpověď dotazovaného neměla být zanedbána. Jedny z možných subjektivních pocitů chudoby jsou závislé např. na aspiraci jedince a na dojmu, co si myslí, že je spravedlivé, aby měl. Nesmí být opomenut ani pocit potřeby životního standardu, ale ani komparace se společenským okolím, v jehož blízkosti člověk žije.²³

Vnímání subjektivní chudoby mladými Američany (E. P., 25 let)

Na následujícím příkladu uvedu, jak mohou mladí Američané subjektivně vnímat pocit vlastní chudoby. Měla jsem v USA kolegyni, která mi vyprávěla, že je velmi chudá. S tímto pocitem pravděpodobně žila již mnoho let. Proto je nucena pracovat více než v jednom zaměstnání, aby se byla schopná uživit. Zarážející byla skutečnost, že do zaměstnání dojížděla zánovní Toyotou Yaris a každou sobotu, jako úspěšné završení pracovního týdne, jsme společně navštívily Osaka Restaurant, vyhlášený sushi bar ve Scrantonu. Na tomto příkladu bych chtěla demonstrovat pocit potřeby životního standardu, který se opírá v tomto případě o materiální hodnoty. Jak bylo uvedeno v úvodu kapitoly, chudoba v západním světě již nespočívá v nedostatku potravin a ohrožení smrtí hladem.

V rámci mého cestování po území Spojených států amerických jsem se setkala s někdy opravdu zarážejícím výkladem slova *chudoba*. Nelze očekávat pohledem Evropana, že „chudý Američan“ musí zákonitě vizuálně působit jako „chudák“. V závislosti na nižších cenách spotřebního zboží (oblečení, automobily, elektronika) není ani pro nízkopříjmového Američana problémem uspokojit jeho konzumní potřeby, pro tuto zemi tak typické.

---

²¹ Srov. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007, s. 104.

²² Srov. tamtéž, s. 108.

²³ Srov. tamtéž.

2.3 Objektivní koncept chudoby

Objektivní koncepty chudoby určují chudobu prostřednictvím faktorů, které přímo nezávisí na přesvědčení těch, kteří se cítí chudými být. Analyzují se zde sociálně ekonomické informace o domácnostech. Chudobu zde stanovuje obvykle stát, tedy „moc zvenčí“.²⁴

2.4 Nástroje a měření chudoby

Ke sledování chudoby se nejčastěji používá dvou nástrojů, a to *spotřeba*, kdy měření spočívá na přímé spotřebě statků a služeb a jiných nezbytných výdajích. Tento způsob měří chudobu přímo v okamžiku přeměny příjmů do spotřeby. Druhým nástrojem je *příjem*. Zde je rozhodující výše příjmů. Očekává se, že malé příjmy vedou k malé spotřebě. A příjmy vyšší naopak k vyšší spotřebě. Toto ovšem není pravidlem. Nepracuje se zde s faktem „sekundární chudoby“. K sekundární chudobě dochází v závislosti na způsobu užití příjmů, například chudoba v rodině člověka, který je závislý na alkoholu.²⁵

To, jakým způsobem měříme chudobu, můžeme rozlišit na **standardní postupy** a **sebehodnocení**.

Při **standardním způsobu měření** se používá *normativní metoda a metoda příjmů*. *Normativní metoda* vychází z tzv. minimalizovaného spotřebního koše, který je naplněn konkrétními druhy zboží a služeb. Tyto druhy zboží a služeb zastupují minimální životní standard. Dále se používají metody, které se zakládají na potravinovém poměru. Pro tyto metody je rozhodující poměr mezi výdaji na potraviny a výdaji celkovými. Platí, že pokud rostou příjmy, podíl výdajů za potraviny na celkových výdajích se snižuje. Metoda příjmů je založena na stanovení peněžní částky, která je nutná pro zajištění minima základních životních potřeb. Tato finanční částka se udává jako podíl na průměrném čistém příjmu připadající v dané společnosti na osobu nebo domácnost. Zohledňuje se velikost a složení domácnosti.²⁶

Při **způsobu sebehodnocení** se pracuje s výsledky z průzkumů. V těchto rozmanitých šetřeních a sondách odpovídají lidé na otázky, které se týkají jejich životních podmínek. Nespádají sem pouze otázky vztahující se jen na příjem a spotřebu,

---

²⁴ Srov. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007, s. 113.

²⁵ Srov. tamtéž.

²⁶ Srov. tamtéž, s. 113 - 114.

ale odpovídá se také na otázky ohledně zařízení domácnosti, majetkových poměrů a úrovně bydlení. Získané odpovědi na otázky tohoto typu tvoří podklad pro určení subjektivních hranic chudoby. Chudoba zde bývá nadnesena oproti stanovení standardním měřením, proto není použitím schopným návodem pro určení oficiálních hranic chudoby, které jsou nutné pro výplatu dávek v chudobě.²⁷

2.5 Nejčastější příčiny chudoby ve vyspělém světě

Autoři zabývající se problematikou chudoby ve vyspělém světě zmiňují několik různých příčin chudoby.

Osobně se přikláním k názoru, že chudoba má původ ve třech hlavních skupinách příčin, jak uvádí Vojtěch Krebs a kol. v textu Sociální politika. Dle autora se jedná o skupiny příčin:

- difference ve vlastněném bohatství,
- z nízkých příjmů, které vyplývají ze zaměstnání,
- z nezaměstnanosti.²⁸

Diference ve vlastněném bohatství

Diferenci ve vlastněném bohatství ovlivňují i rozdíly v důchodech. Bohatým jedincům poskytuje jejich majetek velké vlastnické důchody. Avšak nepřítomnost bohatství a jakéhokoliv majetku na straně chudých nepřináší žádný důchod. Proto nemůže být použit jako alternativní a dočasný zdroj pro uspokojení základních lidských životních potřeb po dobu, po kterou chudoba trvá.²⁹

Nízké příjmy vyplývající ze zaměstnání

Nízké příjmy vyplývající ze zaměstnání mohou mít různé příčiny, např. nepostačující stupeň vzdělání a kvalifikace. Nízké příjmy jsou dále spojeny s rozdíly ve schopnostech jedince, jeho pracovitosti, pílí, ve vrozených předpokladech a povahových rysech. Tyto rozdíly se považují za hlavní hnací sílu ve vývoji ve společnosti. Proto je tedy nutné zachovávat diferenciaci výdělků. Nízký finanční příjem může být dále ovlivněn preferencemi při volbě zaměstnání, skutečností, že některé profese jsou ceněny více než profese jiné, zdravotní nezpůsobilostí k výkonu práce a bohužel i diskriminací.³⁰

---

²⁷ Srov. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007, s. 111.

²⁸ Srov. tamtéž.

²⁹ Srov. tamtéž.

³⁰ Srov. tamtéž, s. 112.

Nezaměstnanost

Stejně jako nízké příjmy, tak také opakovaná či dlouhodobá nezaměstnanost může být příčinou nižších různých forem důchodů a může vést následně k chudobě.³¹

Dlouhodobá nezaměstnanost má pro člověka také sociální důsledky. Pro osobu nezaměstnanou přináší dlouhodobá absence pracovních příležitostí řadu problémů, od vzniku deprese, devalvaci rodinných vztahů a vazeb, až po celkovou demotivaci při hledání zaměstnání (čím déle je dotyčný nezaměstnaný, tím více se snižuje motivace na znovuzískání pracovního místa). S dobou, kdy je člověk bez práce, se zároveň snižuje naděje na opětovné nalezení práce.³²

2.6 Chudoba – relativně nový fenomén v České republice po roce 1989

Extrémní přeměna politických poměrů u nás po roce 1989 se značně odrazila v mnoha oblastech společenského života. Probíhající ekonomická reforma měla rozměr i sociální, týkala se každého občana. Bylo třeba najít nový koncept sociální politiky a zvolit principy sociálního státu. Mezi lidmi převládal názor o starostlivém státu, který poskytuje finanční podporu a výhody podle rovnosti potřeb, které byly v reálném socialismu zdůrazňovány. Rovnost potřeb se stala symbolem sociální spravedlnosti.³³

Chudoba a její existence byla před rokem 1989 u nás zlehčována, tabuizována. Oficiálně dokonce neexistovala, přestože v jisté míře zde bezpochyby přítomna byla. Považovala se za problém druhořadý a přechodný, zaviněný špatným odhadem svých možností a vysokými nároky občanů. Po roce 1989 byla chudoba ve společnosti formálně přiznána jako oficiální problém.³⁴

Čerstvě vzniklý volný trh práce se stal novým, dosud nepoznaným zdrojem chudoby. V režimu minulém bylo zaměstnání povinností. U člověka většinou převládala loajalita ke státu jako zaměstnavateli. Lidé obvykle po vyučení či po vystudování určité školy nastoupili do státního podniku a mnozí v něm zůstali až do odchodu do starobního důchodu. V nově vzniklých podmínkách volného trhu bylo mnoho lidí propuštěno. Jak stoupá procento lidí bez zaměstnání, s dlouhotrvajícím výpadkem pravidelných

---

³¹ Srov. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007, s. 112.

³² Srov. BRDEK, M. a kol. *Trendy v evropské sociální politice*. Praha: ASPI, 2002, s. 150.

³³ Srov. VEČEŘA, M.. *Sociální stát: Východiska a přístupy*. Praha: SLON, 1993, s. 94.

³⁴ Srov. VEČERNÍK, J. *Empirický výzkum chudoby v českých zemích ve třech historických obdobích*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2011, s. 137 - 139.

příjmů, se právě nezaměstnaní obecně stávají skupinou obyvatel nejvíce ohrožených chudobou a sociálním vyloučením.³⁵

Sociální vyloučení ovlivňuje však více faktorů, kterým se budu podrobněji věnovat v následujících kapitolách.

2.7 Oficiální hranice chudoby

Určení oficiální hranice chudoby v dané konkrétní zemi je otázka složitá. Oficiální hranice chudoby jsou ve vyspělých zemích stanovovány od počátku 60. let minulého století. V České republice a dalších postkomunistických zemích se začaly oficiální hranice chudoby stanovovat až po roce 1990.³⁶

Obecně se předpokládá, že existují předem stanovené a dobře definované standardy spotřeby, tzv. hranice chudoby (poverty lines). Hranicí chudoby se rozumí nejnižší výše příjmu, který se ještě považuje za postačující v konkrétní zemi.³⁷

Mezinárodní práh chudoby byl v letech minulých stanoven na 1 USD na den. Světová banka v roce 2008 zvýšila práh chudoby na 1,25 USD na den.³⁸

---

³⁵ Srov. VEČERNÍK, J. *Who Is Poor in the Czech Republic?*

Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004, s. 807.

³⁶ Srov. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007, s. 114.

³⁷ Srov. RAVALLION, M. *Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods*. Washington, D. C., The World Bank, 1992, s. 25.

³⁸ Srov. Wikipedie[online]. In: *Práh chudoby*. Poslední aktualizace 12. 8. 2013.

Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A1h_chudoby#cite_note-8> .

3 Riziková mládež a koncept sociální exkluze

Jak uvádí Velký sociologický slovník, výraz mládež určuje ne zcela přesně omezenou věkovou skupinu. Označuje také sociální kategorii, která je definována určitými biologickými, psychologickými a sociálními znaky. Mládež spojuje skutečnost, že se nacházejí ve stejné životní etapě, která se nazývá mládí, a jsou příslušníky stejné generace. Jedná se tedy o mezivrstvu mezi dětmi a dospělými. Vyznačuje se typickými zájmy, touhami a postoji. Specifické postavení mládeže vychází ze skutečnosti, že se nacházejí v období odložené ekonomické aktivity, protože v tomto stádiu vývoje probíhá profesní příprava na vlastní ekonomickou aktivitu.³⁹

3.1 Riziková mládež

S rizikovou mládeží, jako s vážným sociálním problémem, se dějinně setkáváme až v novověku, respektive v posledních dvou stoletích. Na vzniku problémů s rizikovou mládeží měly vliv různorodé změny, které probíhaly v západních společnostech. Slábnou systémy sociální kontroly, jako například význam církve, působení širší rodiny a sousedů, které dříve ovlivňovaly mnohé oblasti lidského života. Dnes se však pokládají za privátní záležitost.⁴⁰

Rodina se dnes zakládá zejména z důvodu citového uspokojení dospělých a je spíše nestabilní. Mnoho dětí žije pouze s jedním z rodičů, který však, v některých případech, výchovu nezvládá. Rozchod či rozvod rodičů nesporně ovlivňuje děti obou pohlaví k problémům v jejich psychologickém a sociálním fungování na velmi dlouhou dobu.⁴¹

Je vhodné si dále charakterizovat období pubescence a adolescence a závažná rizika, která jsou pro toto období typická.

3.2 Období pubescence a závažná rizika v tomto období

Období pubescence bývá vymezeno zhruba od 11 do 15 let a můžeme ho rozdělit na dvě fáze, fázi prepuberty a fázi vlastní puberty. Z biologického hlediska se objevují u obou pohlaví první známky pohlavního dospívání a také zpravidla dochází ke znatelné akceleraci růstu. První pubertální fáze (prepuberta) je zakončena u dívek nástupem

---

³⁹ Srov. MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 635.

⁴⁰ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 267.

⁴¹ Srov. tamtéž.

menarché a u chlapců první noční polucí. Fáze vlastní puberty nastává po ukončení prepuberty a přetrvává do dosažení reprodukční schopnosti. První menzes je charakteristický nepravidelným výskytem. Jeho pravidelnost a schopnost oplodnění se dostavuje zpravidla až za jeden až dva roky po první menstruaci. Schopnosti chlapců reprodukce je dosahováno o něco později, po dokončení vývoje hlavních sekundárních pohlavních znaků. Vlastní pubertu můžeme vymežit věkem od 13 do 15 let.⁴²

Závažná rizika v období pubescence můžeme rozdělit na rizika ze strany dítěte, rodičů a prostředí.

Mezi charakteristická *rizika, která dítě v tomto období ohrožují*, patří například zdravotní obtíže a vývojové vady. Pubescent může být opožděný za normou, která je očekávaná. Mohou se vyskytovat sociálně patologické jevy, spojené se skupinou vrstevníků, se kterou se dítě stýká. Může zde nastat riziko konzumace alkoholu, kouření a požívání návykových látek. Dítě může mít problémy s vlastní identitou a psychiatrické obtíže.⁴³

Rizika ze strany rodičů zahrnují například drogovou či jinou závislost, nepostačující dozor matky a otce na školní docházku a přípravu do školy, nezájem o způsob trávení volného času pubescenta.⁴⁴

Rizikové prostředí zahrnuje například sociálně vyloučené prostředí a okolí bez sociálně žádoucích vzorů, ústavní péči, problematický přístup ke vzdělání.⁴⁵

3.3 Období adolescence a závažná rizika v tomto období

Období adolescence zpravidla zahrnuje období od 15 do 22 let věku jedince. V tomto období se dosahuje plné reprodukční zralosti a zakončuje se fyzický růst. Pozice jedince ve společnosti se rychle mění, protože dochází k přechodu ze základní školy do učebního oboru nebo dále na studium. Nastávají častější a hlubší sexuální vztahy, sebepojetí adolescenta se zásadně přetváří. Znatelně se již odlišuje fyzické vzezření dívek a chlapců. Pro dívky je typické zaoblování postavy a u chlapců dochází k vyznačení svaloviny.⁴⁶

Závažná rizika v období adolescence můžeme také rozdělit na rizika ze strany dítěte, rodičů a prostředí. V období adolescence přetrvávají rizika ohrožující jedince

---

⁴² Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 139.

⁴³ Srov. PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ, H. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Praha: MPSV, 2013, s. 47

⁴⁴ Srov. tamtéž.

⁴⁵ Srov. tamtéž.

⁴⁶ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 139 – 140.

v období pubescence, která jsou uvedena výše (v kapitole 3.2.). Je vhodné však doplnit riziko neosvojení si pracovních návyků adolescenta a jeho nepodporování v rozvoji pracovních návyků ze strany rodičů.⁴⁷

Vrozené faktory disponujících k sociálnímu selhání

Mladý jedinec může být velmi citlivý, nebo svým chováním trápit sám sebe. Může se také provinovat proti dalším lidem či proti společenským zájmům (základní zájmy ostatních lidí a společenské zájmy jsou sepsány v zákonech). Mezi *vrozené faktory*, díky kterým jedinci disponují k sociálnímu selhání, patří deficit rozumových schopností a komunikačních dovedností, hyperaktivita, vrozená anomálie osobnosti, ale také například neatraktivní zevnějšek.⁴⁸

3.4 Definice a obsah konceptu sociální exkluze

Sociální exkluze je ústředním pojmem soudobého dialogu o problémech moderních společností. Pojem má svůj původ v 70. letech minulého století ve Francii.⁴⁹ Sociálně vyloučenými byly ve Francii osoby, které stály mimo systém sociálního zabezpečení. Postupem času se tento pojem rozšířil i do ostatních zemí. V současné době však nevymezuje pouze osoby, které nedosáhnou na dávky sociálního zabezpečení, ale charakterizuje skupinu dalších jevů.⁵⁰

Koncept chudoby určuje problém zejména ekonomických rozměrů a vytváří dojem, že jde o důsledek osobního selhání. Avšak na sociální vyloučení bývá pohlíženo jako na následek pochybení jednoho nebo několika níže uvedených systémů:

- zákonodárství, které zabezpečuje občanskou integraci,
- pracovního trhu, který zajišťuje ekonomickou integraci,
- sociálního státu, který podporuje integraci sociální,
- a rodiny zajišťující integraci osobní.⁵¹

Na základě výše uvedeného je tedy možné sociální exkluzi charakterizovat jako jev, který je v jistém kontextu s mezi skupinovými vztahy. Na této úrovni vztahů je poté možné sociální exkluzi chápat jako postup, díky kterému jedna skupina hájí své výsady

---

⁴⁷ Srov. PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ, H. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Praha: MPSV, 2013, s. 51.

⁴⁸ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 268 - 269.

⁴⁹ Srov. BARGEL, M. a kol., *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, s. 30.

⁵⁰ Srov. BROŽ, M. a kol. *Kdo drží Černého Petra: Sociální vyloučení v Plzni, Liberci a Ústí nad Labem*. Člověk v tísni, 2007, s. 6.

⁵¹ Srov. WAISOVÁ, Š. *Chudoba a bohatství v současném světě*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 132.

a privilegia uzavřením přístupu ke zdrojům, možnostem, pozicím a odměnám skupinám jiným. Sociální exkluzi lze dále pojímat jako reakci, během které jsou odsouváni určité osoby či skupiny osob na „periferii společnosti“ nebo také jako snahu o vyloučení výše zmíněných mimo sociální strukturu.⁵²

3.5 Osoby ohrožené sociálním vyloučením

Není jednoduché vymezit jedince a kolektivy, kteří jsou ohroženi sociální exkluzí. Existuje několik možností, jak můžeme sociálně vyloučené vymezit. Například jsou do skupiny exkludovaných zařazováni:

- nedostatečně vzdělaní jedinci,
- osoby dlouhodobě či opakovaně nezaměstnané,
- lidé s handicapem, mentálním či fyzickým,
- osoby trpící nějakým druhem závislosti,
- senioři, kteří žijí sami,
- imigranti,
- příslušníci různě charakterizovaných menšin (etnické menšiny, náboženské menšiny...),
- lidé bez domova,
- osamělí rodiče (zejména matky samoživitelky),
- týrané děti...⁵³

V rámci Evropy se rozlišují čtyři základní typy osob, kteří jsou sociální exkluzí ohroženi:

- migranti, minority a žadatelé o azyl,
- izolovaní jedinci, zejména mladí, nekvalifikovaní a dlouhodobě nezaměstnaní,
- osamělé matky či otcové se závislými dětmi,
- rodiny bez výdělků či s nízkým příjmem.⁵⁴

V zemích jako Velká Británie, Francie a USA tvoří skupinu sociálně vyloučených často lidé s menšinovou etnicitou. Ve Velké Británii jsou to většinou imigranti z bývalých afrických a asijských kolonií, ve Francii se jedná nejčastěji o přistěhovalce ze severní

---

⁵² Srov. WAISOVÁ, Š (ed.). *Chudoba a bohatství v současném světě*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 133.

⁵³ Srov. MAREŠ, P., HORÁKOVÁ, M., RÁKOCZYOVÁ, M. *Sociální exkluze na lokální úrovni*.

Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008, s. 14.

⁵⁴ Srov. tamtéž.

Afriky (nebo o potomky imigrantů). V USA jsou sociálním vyloučením ohroženi Afroameričané a lidé hispánského původu.⁵⁵

Štěpán Moravec, koordinátor terénních sociálních pracovníků organizace Člověk v tísni, uvádí, že není složité vysvětlit, proč tomu tak je. Zvyklosti, postoje a vědomosti, které rodiče v těchto kulturách předávají svým potomkům, mohou fungovat bezproblémově v původním prostředí, ze kterého menšina pochází. Avšak rozdílná kultura Evropy či USA, kde je kladen důraz na vzdělání a na hodnotu úsilí jedince, se přeměňují v nevýhody. Konkrétní rozdílnost můžeme vidět v perspektivách lidského života. Jedná se například o postoje ke vzdělání, postoje k zaměstnanosti a nezaměstnanosti, k materiálním a nemateriálním hodnotám.⁵⁶

Je však nutné zdůraznit, že v rámci problému sociální exkluze nelze považovat automaticky, bez hlubšího studia, etnicitu jako základní předpoklad a důvod, proč jsou lidé sociálně vyloučení. Respektujeme zde fakt, že sociálně vyloučení mohou pocházet z různorodých sociálních kolektivů.⁵⁷

V České republice jsou to obvykle Romové, kteří se ocitají na okraji a jsou pod tlakem vlastních dispozic i vnějších zájmů na okraji zůstat.⁵⁸

---

⁵⁵ Srov. Kolektiv autorů, *Úvod do terénní sociální práce*. Brno: DROM, 2002, s. 3.

⁵⁶ Srov. BARGEL, M., MÜHLPACHR, P. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010, s. 72.

⁵⁷ Srov. WAISOVÁ, Š. (ed.), *Chudoba a bohatství v současném světě*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 141.

⁵⁸ Srov. Kolektiv autorů, *Úvod do terénní sociální práce*. Brno: DROM, 2002, s. 3.

4 Možné přístupy při práci s rizikovou mládeží v ČR

V následující kapitole uvedu čtyři základní přístupy využívané sociálním pracovníkem v přístupu ke klientovi. Provedu jejich základní charakteristiku a v praktické části mé práce se pokusím najít podobnost s přístupem realizovaným v Morry`s campu.

4.1 Přístup orientovaný na člověka

Carl R. Rogers je jeden z nejvýznamnějších humanistických autorů, kteří ovlivnili sociální práci. Jeho vliv je znatelný tam, kde se součástí výkonu sociální práce stala poradenská činnost. Carl R. Rogers uvádí do souvislosti způsob přístupu sociálního pracovníka ke vztahu ke klientovi a vnímání tohoto vztahu samotným klientem. Zdůrazňuje, aby pomáhající pracovník v terapeutickém vztahu se snažil o opravdovost a kongruenci, nutnou pozitivní vazbu a empatii. Ve vztahu ke konkrétnímu člověku nejde o použití určité naučené techniky, ale o skutečný zájem a opravdové sdílení vztahu. Sociální (pomáhající) pracovník zde respektuje klientovu osobnost bez hodnocení jeho chování a postojů, snaží se porozumět jeho situaci, nehodnotí, nezaujímá direktivní postoj, aktivně naslouchá a snaží se o autentické přátelství.⁵⁹

Rogers předpokládá klientovu jedinečnost a uvádí, že osobnost člověka se neustále vyvíjí, chápe ji jako „proces“, který ale není nikdy úplně dokončen. Mezi jeho další hlavní myšlenky, kterými definuje osobnost člověka, patří:

- právo člověka na vlastní důstojnost a rozvoj, úcta k lidské osobnosti,
- podstata člověka je přirozeně dobrá,
- způsobilost člověka být odpovědný k sobě i k druhým, uvědomovat si vlastní hodnoty,
- schopnost uspořádání a hodnocení vlastních pocitů, myšlenek a chování,
- schopnost utváření a rozvíjení pozitivních vlastností,
- schopnost konstruktivní přeměny a osobnostního vývoje k plnému uspokojivému životu.⁶⁰

Velký význam přisuzuje vztahu člověka k sobě samému, označovaném jako „sebepojetí“. Sebepojetí je podle něj z velké části ovlivněno rodičovskou výchovou. Pro vytvoření pozitivního vztahu dítěte k sobě samému je důležitá nezbytná jeho

---

⁵⁹ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 50 – 51.

⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 51.

akceptace. Dítě, které vyrůstá v rodičovské lásce bez podmínek („Budu tě mít rád, když...“), se učí přijímat všechny své prožitky jako prvek vlastního JÁ.⁶¹

4.2 Přístup orientovaný na úkoly

Tento přístup, jako jeden z mála, vznikl přímo v rámci sociální práce. Hlavní myšlenkou je teze, že malý úspěch rozvíjí sebedůvěru a sebeúctu a názor, že lidé se více snaží plnit úkoly, které si určili sami. Sociální pracovník pomáhá klientovi se rozhodnout, jaké úkoly chce klient plnit. Předpokladem je zde myšlenka, že lidé jsou schopni takovou volbu udělat. V tomto přístupu jsou základní hodnoty *partnerství* a *posilování*. Partnerství zde vychází z přesvědčení, že klient sám sobě je vedoucí autoritou při řešení vlastních problémů. Hledají se klientovy silné stránky, v přístupu se nesnaží sociální pracovník rozebírat klientovy nedostatky. Je zde větší snaha o pomoc než o léčení. Je důležité, aby klient porozuměl procesu pomáhání a v tomto procesu participoval intenzivně (předpokladem úspěchu je tedy aktivní role klienta v komunikaci se sociálním pracovníkem).⁶²

Jak uvádí Pavel Navrátil, tento přístup se používá při řešení osmi problémových okruhů. Jsou to:

- interpersonální konflikty,
- neuspokojení v sociálních vztazích,
- problémy s formálními organizacemi,
- potíže v naplňování rolí,
- problémy vznikající v souvislosti se sociálními změnami,
- reaktivní emociální úzkosti,
- neadekvátní zdroje,
- potíže s chování (behaviorální problémy).⁶³

Přístup orientovaný na úkoly se uskutečňuje v šesti krocích. Tyto kroky směřují k dosažení konkrétních klientových cílů. Prvním krokem je *příprava*, ve které se ověřuje legitimita intervence sociálního pracovníka. Předpokládá se zde však zřetelná legitimita zásahu. Klient tedy musí mít sám zájem vstoupit do pomáhajícího procesu. Důraz na legitimitu je kladem z důvodu nutnosti porozumění cíli spolupráce, která zvyšuje šanci na úspěch. Poté následuje *explorace problému*. V tomto kroku

---

⁶¹ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 51.

⁶² Tamtéž, s. 107.

⁶³ Srov. tamtéž.

se formulují klientovy zájmy, které se seřadí v pořadí důležitosti. *Dohoda o cílech*, která následuje ve třetím kroku, předpokládá kongruenci sociálního pracovníka a klienta na směru změny. Ve čtvrtém a pátém kroku probíhá *formulace úkolů a jejich plnění*. Určí se četnost klientových návštěv a délka spolupráce. Posledním krokem je *terminace* (ukončování), která se předpokládá od samého začátku. V jejím průběhu se testuje, jak (a zda vůbec) bylo úsilí sociálního pracovníka úspěšné.⁶⁴

4.3 Antiopresivní přístupy

Od konce 80. let 20. století se prosazují v moderní sociální práci přístupy, které se označují jako antidiskriminující a antiopresivní. Tyto přístupy se zabývají různými druhy útlaku, například útlakem žen, příslušníků různých ras, tříd a etnik, náboženských skupin a ostatních sociálních a kulturních skupin. Antiopresivní přístupy se charakterizují několika rysy. Za prvé, je riskantní, pokud sociální pracovník nechápe diskriminaci či opresi, které je jeho klient vystaven. Druhý princip se opírá o nutnost pochopení, že působení sociální práce může opresi posilovat nebo odstraňovat. Dalším charakteristickým rysem antiopresivních přístupů je užití imperativů, respektive důrazu na *spravedlnost, rovnost a spoluúčast*. *Důraz na spravedlnost* vychází z premisy, že s každým jedincem bude zacházeno podle jeho práv, nikomu nebudou práva omezována ani odpírána. *Imperativ rovnosti* zdůrazňuje skutečnost, aby se sociální pracovník zaměřoval na rovná práva a rovné šance, při kterých lidé dosáhnou stejných výsledků. *Imperativ spoluúčast* očekává začlenění klientů do plánování, koordinace a vyhodnocení služeb. Tímto se vytváří prostor pro zmocňování klientů a předpoklad pro poskytování služeb, které opravdu klienti potřebují. Nesmíme tedy opomenout *princip „zmocňování“* lidí. Tento koncept je individualistický a obsahuje v sobě takovou sociální práci, která lidem pomáhá získat dovednosti nutné pro zvládnutí podmínek, ve kterých žijí. *Zmocňování* také dále znamená pomoc lidem v získávání větší moci a kontroly nad vlastními životy a životními podmínkami. Sociální pracovník by měl být vnímavý k pocitům klienta. Je kladen důraz na *citlivost pracovníka* ke klientově zkušenosti s diskriminací a opresí. Intervenující pracovník musí brát v potaz faktory jako například rasu, etnicitu, věk, případné klientovo postižení, sexuální orientaci a podobně. V antiopresivních přístupech se vychází ze skutečnosti, že každý jedinec žije v určitém *sociálním kontextu*. Přestože je člověk chápán jako jedinečná

---

⁶⁴ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 108.

bytosť, je vhodné chápať v kontextu sociálnej lokalizácie daného jedinca a jeho rasu, etnicitu a podobne.⁶⁵

V rámci antiopresívnych prístupů môžeme hovoriť o niekoľkých typoch:

- *prístup asimilácie* vychádza z premisy, že migranti, ktorí prichádzajú do nového štátu, preberajú jeho kultúru a životný štýl. Sociálny pracovník predpokladá kultúrny deficit skupiny, ku ktorej klient patrí. Ze strany sociálneho pracovníka je teda snaha pomôcť klientovi zvládnuť rôzne stupne akultúracie a zároveň porozumieť kultúrnemu zázemiu, ze ktorého klient pochádza. Je klientovi nápomocný pri rozvíjaní dovedností potrebných k životu v novom prostredí,
- *liberálny pluralizmus* v sobe obsahuje základnú myšlienku o rovných príležitostiach. Jeho stúpenci sa snažia o uplatňovanie rovných zásad pri rozhodovaní. Prijímajú sa zákony zaručujúce všetkým rovnaké práva na rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní, alebo napríklad pri obstarávaní bývania. Musí tu byť pre všetky príležitosti využitie rovnakej škály sociálnych služieb,
- *kultúrny pluralizmus* vychádza ze skutočnosti, že v rôznych spoločnostiach sa môžu vyskytovať rôzne etnické skupiny, ktoré si však udržiavajú v odlišnej miere svoje kultúrne charakteristiky. Tieto kultúrne charakteristiky majú byť posilované a oceňované, pretože sa rozširujú vo spoločnosti znalosti a povedomie o iných kultúrach,
- *strukturalizmus* rozlišuje rôzne postavenia skupín v kapitalistickej spoločnosti. Obvykle býva toto nahlížanie použité na postavenie sociálnych tried. V súčasnej dobe sa toto nahlížanie rozširuje ďalej na etnické a ďalšie kultúrne (či sociálne) popisy,
- záverom je vhodné zmieniť *perspektívy minoritných skupín*, ktoré sú dôležité pre tvorbu rôznych služieb a majú byť kľúčové pri ich rozvoji. Minoritné skupiny viac rozumie opresii, majú tzv. poznávací privilegium. Neznamena to však, že nikto iný útlaku neporozumie, skôr sa tým zdôrazňuje, že je pochopenie veľmi komplikované.⁶⁶

---

⁶⁵ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 142.

⁶⁶ Srov. tamtéž, 143.

4.4 Ekologická perspektiva

Ekologická perspektiva v sociální práci se zaměřuje na kontext *člověka* a prvků *prostředí*, ve kterém žije. Vychází se zde z předpokladu interakce a jejich vzájemné provázanosti. Tato provázanost je nutná k přežití organismu v prostředí. Sociální pracovník, který pracuje s jednotlivcem nebo s institucí musí brát na vědomí klienta v kontextu prostředí, ve kterém žije.⁶⁷

Pro ekologickou perspektivu je typické používání některých pojmů jako například ekosystém, vztah člověka a prostředí, adaptace, životní stresory, stres a mechanismy jeho zvládnání, angažovanost ve vztazích, sebeúcta. Je vhodné také zmínit pojem *sebevláda*, tedy schopnost mít pod kontrolou vlastní život a být schopen přijmout zodpovědnost za rozhodnutí, která člověk udělá.⁶⁸

Elementární znalostí sociálního pracovníka jsou poznatky o chování, potřebách a cílech lidí v závislosti na jejich kultuře a prostředí. Vědomosti, které jsou nutné pro kvalitní sociální práci, zahrnují studium biologie, psychologie, sociologie, politologie, ekonomiky a sociální politiky. Nutná je též znalost mezilidské komunikace, skupinové a rodinné dynamiky, komunitního rozvoje.⁶⁹

---

⁶⁷ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 152.

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 154.

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 157.

5 Zúčastněné pozorování v Morry`s campu

Na základě zkušeností z vlastního pozorování v jednom konkrétním přístupu k sociálně vyloučené mládeži v USA, se pokusím reflektovat možný přístup v sociální práci, který by se mohl stát inspirací pro práci se sociálně vyloučenou mládeží v České republice.

5.1 Příprava – příjezd zaměstnanců do tábora, charakteristika personálu, vstupní školení, teambuilding Kid Specialist a Support Staff

Příjezd zaměstnanců do tábora

Personál do tábora přijížděl postupně, asi týden před příjezdem mládeže. Vzhledem ke skutečnosti, že zaměstnanci pocházeli z různých částí světa, bylo obtížné organizačně zajistit hromadný příjezd. Každý měl odlišný přílet do New York City. Proto bylo pro vedení tábora jednodušší, když se stala doprava do Port Jervis individuální záležitostí.

Můj příjezd do tábora se uskutečnil dne 15. června 2013. Na autobusovém nádraží v Port Jervis na skupinu dorazivších vždy čekal výkonný ředitel Morry`s campu. Samotný tábor se od Port Jervis nacházel asi patnáct minut jízdy.

Charakteristika personálu

Zaměstnanci tábora se podílejí na vzdělávacích činnostech a na aktivitách spojených s pobytem v přírodě⁷⁰. Je velmi důležité, aby sami sloužili pro děti jako vzor. Morry`s camp přes léto zaměstnává 70 mladých lidí, jejichž průměrný věk je 21 let. Zaměstnanci konkrétně pocházejí z území celých Spojených států, Austrálie, Kanady, České republiky, Nového Zélandu, Irska a Velké Británie.⁷¹

Jedná se zejména o studenty sociálních, zdravotnických a pedagogických oborů. Výběr personálu s výše uvedeným zaměřením je účelový z důvodu předpokládané informovanosti a určité odbornosti v přístupu k této cílové skupině⁷². Volnočasové

---

⁷⁰ Pobyt v přírodě, konkrétně v lese, byl spojen s odlišným zázemím ubytování a náročnějším řešením hygienických potřeb jednotlivců. Mládež, včetně personálu, bydlela ve stanech na dřevěných podsadách, které byly rozmístěny po celém území tábora. Tábor byl rozdělen na dívčí a chlapeckou zónu, každá se nacházela na opačném konci lesa.

⁷¹ Srov. Project Morry [online]. In: *Board + staff*, Poslední aktualizace 2013 [Citováno 13. 1. 2014], dostupné na WWW: <<http://www.projectmorry.org/pages/who-we-are/staff-board.php>>.

⁷² Informace zjištěna na základě hovoru s Lukem Jonesem, ředitelem Morry`s campu.

aktivity zajišťují převážně studenti oborů, kteří se svým zaměřením věnují mimoškolní výchově mládeže.⁷³

Personál v kempu je rozdělen do dvou typů, Kid Specialist a Support Staff. Kid Specialist pracuje přímo s dětmi, bydlí s nimi ve stanu a bezprostředně se podílí na jejich aktivitách. V táboře existovalo pracovní zařazení v rámci Kid Specialist, tzv. Camp Counselor⁷⁴. Personál, který spadal pod Camp Counselor musel mít prokazatelné znalosti či dovednosti, doložené nejlépe konkrétním osvědčením z některých, táborem nabízených, volnočasových aktivit. Jednalo se především o taneční, pěvecké, sportovní dovednosti. Support Staff zajišťuje spíše technickou agendu kempu, spadají sem činnosti spojené s údržbou tábora, stravováním, zásobováním, administrativou spojenou s provozem kempu. V komunikaci byla důležitá interakce všech zúčastněných. Interakce mezi personálem Kid Specialist a Support Staff byla velmi potřebná, protože paralelně souvisela s interakcí mezi zaměstnanci a dětmi. Personál si kladl za cíl, aby k němu děti měly maximální důvěru.

Má role a pracovní zařazení v táboře

Mé pracovní zařazení spadalo do Support Staff, konkrétně do skupiny personálu, který zajišťoval stravování a zásobování celého tábora. Každý den před podáváním jídla mi někdo z Kid Specialist přidělil skupinu sedmi dětí, které mi pomáhaly s konečnou, zejména s estetickou stránkou přípravy jídla. Jednalo se zejména o finální úpravu zeleninového a ovocného baru, prostření stolů, roznos nápojů na stoly. Po obědě následoval desert, který daná skupina připravovala sama, následovaná mými instrukcemi. Příprava dezertu složitá nebyla, jednalo se o nějaký druh polotovaru.⁷⁵ Nejčastěji se pekly, respektive dopékaly sušenky cookies a koblihy (nazývané v USA doughnuty). Mezi oblíbenou „sladkou tečku“ patřil také čokoládový cheesecake. Vždy po jídle mi přidělená skupina pomáhala s úklidem jídelny, se sběrem a mytím použitého nádobí.

---

⁷³ Tato informace se *nenachází* na oficiálních webových stránkách Projectu Morry, ale je zjištěna na základě hovoru s mými spolupracovníky.

⁷⁴ Ubytování personálu spadající pod toto označení bylo společné s personálem ze Support Staff. Personál obou typů bydlel ve stanech po šesti, dohromady vždy osoby stejného pohlaví.

⁷⁵ Je zajímavé podotknout, že mnoho pokrmů v USA obecně (nejen v rámci dětského letního tábora), je připravováno z polotovarů, což usnadňuje Američanům život a šetří čas. Avšak dle mého názoru zdravotní nezávadnost při dlouhodobé konzumaci takto vytvořených pokrmů je do určité míry diskutabilní. Pokud kultura stravování již od útlého věku dítěte je založena na stravě instantní, můžeme polemizovat nad jistou souvislostí mezi instantním stylem stravování Američanů a vznikem alergických reakcí na látky v polotovarech obsažených. Jen pro zajímavost, konkrétně v Morry`s campu asi 40 % dětí trpělo nějakou potravinovou alergií, převážně alergií na mléko a lepek.

Podílení se dětí na běžném provozu tábora mělo své výchovné opodstatnění. Nenásilnou formou jim byla vštěpována zodpovědnost za svěřenou práci, trpělivost a samostatnost při jejím výkonu, význam práce v kolektivu a nutnost vzájemné komunikace při práci.

Vstupní školení, teambulding Kid Specialist a Support Staff

Již den po příjezdu do Morry`s campu probíhalo školení zaměstnanců kempu a formou teambuildingových her se upevňoval pracovní kolektiv⁷⁶.

Vstupní školení dále spočívalo v informativním seznámení s organizací Project Morry, která je zřizovatelem Morry`s campu. Z newyorského Harlemu přijela sociální pracovnice, která nás informovala o problematice ghett na území Spojených států. Charakterizovala nám osoby, které ghetta obvykle obývají. Probíhaly diskuse o toleranci, rasismu, chudobě, lidských právech a přístupu k etnickým menšinám. V úvodu školení se stanovila pravidla pro skupinovou komunikaci a pro výměnu názorů. Jednalo se především o pravidlo neskákání si do řeči, respektování názoru druhého, oslovení se jménem. Každý mohl do debaty vstoupit, avšak svůj zájem o sdělení svého pocitu či názoru signalizoval zvednutím pravice.

Ředitel tábora při školeních vyprofiloval dva turnusy dětí, které měly do tábora přijet. Jednalo se o dvě skupiny po 150 dětech ze sociálně vyloučených rodin hispánského nebo afroamerického původu. Děti pocházely převážně ze státu New York, ve kterém se tábor nacházel, a států sousedních. Konkrétně se jednalo o státy Connecticut a New Jersey. Část dětí pocházela přímo z New York City.

5.2 Základní pravidla života v táboře a seznámení s kazuistikami dětí

Základní pravidla života v táboře

Pro bezproblémovou spolupráci personálu, bylo nutné stanovit jasné hranice, které by život v táboře vymezily. Aby nedocházelo k nedorozumění, zaměstnanci tábora byli pečlivě seznámeni se základními pravidly tábora.

---

⁷⁶ Kolektiv se neupevňoval pouze hraním her, ale také samotnou prací v táboře. Celý tábor se na příjezd dětí připravoval svépomocí. Mužský personál kempu sekal travní porost hřiště, natíral dřevěné budovy, kajaky a loďky, čistil bazény, natahoval síť, nafukoval míče. Bylo nutné do příjezdu prvního autobusu s dětmi připravit bydlení a sociální zázemí. Příprava bydlení zahrnovala samotnou stavbu stanů, respektive natažení nepromokavých plachet nad dřevěnou podestu stanu, ve kterých budou děti bydlet, přemístění postelí a matrací z hlavního skladu do jednotlivých stanů.

Jednalo se především o:

- absolutní zákaz požívání alkoholu a jiných omamných látek v okolí a na přilehlých pozemcích kempu, a dovoz těchto látek do tábora. Zde jednoduše platila nulová tolerance, pokud někdo toto pravidlo porušil, byl okamžitě propuštěn. Bylo nutné jít dětem, které pocházely z rizikového prostředí, příkladem,
- hotovost a cenné věci každého člena personálu neponechávat ve stanu, ale uložit do trezoru v hlavní kanceláři tábora,
- zákaz používání mobilního telefonu před dětmi a jeho případné půjčování,
- zákaz žvýkání, které je považováno na území tábora za neslušnost,
- zákaz dovozu a konzumace čokolády, oříšků a jiných cukrovinek (tzv. candies) na území tábora,
- zákaz používání hrubých slov,
- zákaz používání jiného než anglického jazyka v komunikaci s dětmi.⁷⁷

Tato základní pravidla bylo nutné dodržovat, přestože se některá mohla zdát zarážející, až kontroverzní. Zákaz dovozu a konzumace čokolády, oříšků a jiných cukrovinek na území tábora byl jistou prevencí před nadváhou, kterou některé děti, na základě dostupných informací z kazuistik, prokazatelně trpěly. Zákaz používání jiného než anglického jazyka v komunikaci s dětmi měl své, celkem logické opodstatnění. V USA obecně se jedná o záležitost neslušnou, pokud dlouhodobě komunikujete před někým v jazyce, kterému další účastník komunikace nerozumí. Zároveň je uváděn do rozpaků, je způsobena jeho zmatečnost a určité dočasné vyčlenění z komunikace, které se ale fyzicky účastní. Vzniká určitá nepřijatelná komunikační bariéra, která by, v přeneseném slova smyslu, popřela cíle a snažení celého Projectu Morry o začleňování hispánské a afroamerické mládeže do společnosti.

Seznámení s kazuistikami dětí

Před příjezdem dětí bylo nutné se podrobně seznámit s osobní kazuistikou dítěte. Při přihlášení dítěte do tábora vyplnili rodiče, či jiní zákonní zástupci, dotazník, který se stal podkladem pro vytvoření kazuistiky, složky určené výhradně pro potřeby tábora.

---

⁷⁷ Vlastní pozorování, pravidla nejsou nikde oficiálně uvedena.

Zaznamenávalo se například to, zda se jedná o dítě z úplné či neúplné rodiny, jeho školní výsledky, záliby, způsob, jakým tráví volný čas, počet sourozenců. Seznámení s kazuistikami dětí bylo důležité pro navázání prvotního kontaktu s dětmi, při komunikaci s nimi a pro vytváření volnočasových aktivit (jaké mají zájmy...).

5.3 Příjezd dětí do Morry`s campu

Po týdnu příprav přijely děti do tábora. Dopravu, stejně jako celý třítydenní pobyt, hradil Project Morry, tím tedy zmizela bariéra finanční nedostupnosti pro rodiny, ze kterých děti pocházely.

Jak již bylo zmíněno, děti pocházely z rodin hispánského a afroamerického původu. Při prvním setkání bylo důležité nedat na sobě znát údiv. Vzhledem ke skutečnosti, že cena spotřebního zboží (oblečení, elektronika, kosmetika) v USA je nízká oproti cenám evropským, není problém, ani pro děti z nízkopříjmových rodin, je obléct značkově a relativně kvalitně. Proto vizuální první dojem může se jevit zarážející. Děti, které do tábora přijely, již od prvního pohledu potvrzovaly zmíněnou skutečnost, že sociální vyloučení v západním světě není čistě o materiálním a potravinovém strádání.⁷⁸

5.4 Rozdělení mládeže v táboře do výchovně-vzdělávacích skupin

Základní rozdělení mládeže v táboře bylo na dívky a chlapce. Každé pohlaví obývalo stany na opačné straně tábora a mělo vlastní plán denních aktivit. Protože mládež, která v táboře trávila léto, byla ve věkovém rozmezí 9 – 18 let, bylo nutné dále vytvořit výchovně vzdělávací skupiny tak, aby respektovaly vývojovou fázi, ve které se daná skupina nachází. Při tvorbě oddílů se tedy zohledňovalo pohlaví a věk.

Byly vytvořeny tři hlavní skupiny. Do první spadali jedinci ve věkovém rozmezí od 9 let do 12 let. V druhé skupině se jednalo o rozmezí od 13 let do 15 let a poslední, nestarší skupina byla složena z mládeže od 16 let do 18 let.

Děti umístěné v nejmladší skupině bydlely ve stanu vždy alespoň s jedním členem Kid Specialist, který nad nimi vykonával celodenní a noční dozor, dohlížel na pravidelnou osobní hygienu každého člena skupiny, na dodržování pitného a stravovacího režimu. Mládež ve skupině věkového rozmezí od 13 let do 15 let spolu s věkově nejstarší skupinou, měla odlišný denní plán aktivit než skupina nejmladší.

---

⁷⁸ Děti přijely ve sportovních teplákových soupravách a obuvi světových značek. Odhadem polovina dětí trpěla viditelnou nadváhou a ve dvou třetinách kazuistik bylo upozornění na potravinové alergie.

5.5 Denní režim tábora

Denní režim tábora byl shodný pro oba turnusy, které Project Morry pořádal. Oficiální čas vstávání byl stanoven na sedmou hodinu ráno. Poté, co vedoucí jednotlivých skupin probudili své svěřence, čekal je dohled nad ranní hygienou, která pro asi třetinu dětí samozřejmostí nebyla. Dřevěné umývárny byly umístěny v blízkosti stanů. Po ranní hygieně vedoucí zkontrolovali stany⁷⁹, drobný nepořádek byl uklizen samotnými dětmi před odchodem na Line-up. Line-up znamenal pro celý tábor nástup na zelené prostranství vedle fotbalového hřiště. Stálo se pod stožárem s americkou vlajkou, která byla vždy vytažená vzhůru, jako symbol národní hrdosti a vlastenectví, kterým jsou Američané proslulí. Na nástupu byly jednotlivé skupiny seznámeny s plánem dne. Skupina, která měla ten daný den službu v kuchyni, se odebrala za mnou do kuchyně a spolu jsme dokončili přípravu snídaně. Mezitím se ostatní skupiny přemístily do jídelny, každý ke svému stolu a na místo, které jim bylo určené v den příjezdu do tábora. Před každým jídlem probíhala krátká, tichá modlitba⁸⁰. Modlitbu bych zde charakterizovala jako úkon, jehož text je formulován v duchu individuálně u každého jednotlivce, pozice těla je ve stoje se sklopenou hlavou, zakončená pokřížováním a slovy: „So enjoy your meal.“⁸¹ Teprve poté se zasedá ke stolu a začíná jíst.

Po snídani se děti odebraly do jednotlivých částí tábora, kde se věnovaly různým volnočasovým aktivitám, od hraní fotbalu, tenisu, basketbalu po jízdu na kajaku, hodiny plavání. V táboře bylo zajímavé pozorovat hudební talent, převážně afroamerických dětí. Průřezově věkem, nebylo snad zde dítě, které by neumělo zpívat. Již po několikadenním pozorování bylo zřejmé, že tyto děti, nadneseně řečeno, mají zpěv, tanec a rytmus zkrátka v krvi. Tento zřejmý um byl hozenou rukavicí pro personál z Camp Counsellor, který vedl hudební kroužek. Jejich hlavním úkolem bylo dále rozvíjet v rámci kroužku talent těch, kteří nejvíce usilovali o další zlepšení. Mládež měla v táboře vlastní ozvučenou zkušebnu, ve které bylo k dispozici vše, co mohla budoucí „Star“ potřebovat.

---

⁷⁹ Kid Specialist, kteří vykonávali dozor nad skupinami nejmladších dětí, zažívali nepříjemné probuzení. Každý den se alespoň jedno dítě ze sedmi, bydlících společně ve stanu, pomočilo do spacího vaku.

⁸⁰ Děti v táboře věřily v Boha, proto modlitby před jídlem byly pro ně samozřejmostí. Jednou jsem se odvážila zeptat, asi devítiletého chlapce, který mi asistoval při přípravě palačinek, v rámci jakého vyznání věří v Boha. S vážným pohledem mě poučil, že Bůh je pouze jeden. Vícekrát jsem se neptala.

⁸¹ Můžeme volně přeložit jako *Tak dobrou chuť*.

V USA se obvykle obědvá ve 13 hodin, v táboře tomu nebylo jinak. Opět mi s dokončením obědového menu pomohla skupina sedmi dětí určená na konkrétní den. Po obědě následoval odpolední program, který byl také vyplněn aktivním trávením volného času.⁸² Na základě zájmu se vytvořily edukační skupiny, respektive doučovací kroužky. Byly určeny pro děti, které projevily zájem o účast v doučovacím kroužku a měly prospěchové problémy v některém předmětu ve škole. Personál z Camp Consellor, který byl zdatný v dané problematice, jim vysvětloval a doučoval nepochopenou látku. Nejčastěji se jednalo o problémy s matematikou, a u starší mládeže také s fyzikou. Tyto doučovací kroužky byly tvořené maximálně čtyřmi dětmi a jedním Conselorem, který rozuměl danému problému. Ostatní skupiny trávily volný čas například jízdou na kajaku, plaváním, rybařením v nedalekém jezeře, zpěvem a tancem, velmi oblíbená mezi chlapci byla hra na bicí a mezi dívkami hra na klavír.

Večeřelo se kolem šesté hodiny večerní. Před modlitbou vždy promluvil k mládeži i personálu ředitel campu, a zrekapituloval v několika větách uplynulý den. Po modlitbě se začalo jíst. Po večeři měly děti volný program pod dozorem Kid Specialist, většinou však zůstávaly v jídelně. Poklidily po jídle stoly a hrály až do nařízené večerky stolní hry.⁸³ Jednou týdně, v neděli po večeři, vždy následoval asi dvouhodinový campfire⁸⁴, kde se při doprovodu kytary zpívaly americké písně a reflektovaly se názory jednotlivců na prožitý týden. V devět hodin večer se děti spolu s dozorem Kid Specialist odebraly do svých částí tábora, dozor dohlédl na večerní hygienu a šlo se spát.

---

⁸² Podpora konkrétní záliby a další rozvíjení talentu zvyšovalo mládeži sebevědomí a vyplňovalo jejich volný čas a určovalo směr, kterým by se v budoucnu chtěly vydat a vymanit se z nepříznivé ekonomické situace, ve kterých se jejich rodiny dlouhodobě nacházely.

⁸³ V táboře bylo zakázáno hrát hazardní hry, zejména poker. Proto ani *dětský* poker se nenacházel v seznamu dostupných her.

⁸⁴ Můžeme přeložit jako *táborák*.

5.6 Význam komunity a komunitní práce v Morry`s campu

Termín „komunita“ je mnohoznačný a jeho významy jsou různé. V sociální práci se nejčastěji můžeme setkat s dvojitým vymezením. V případě prvním je chápána jako „teritoriální komunita“, která v tomto smyslu označuje lidi žijící na společném území (rozloha území však není rozhodující). V případě druhém je komunita chápána jako „zájmová komunita“. Komunitou je zde tedy rozuměna skupina lidí, kteří mají společné zájmy či lidé se stejným etnickým původem a podobně.⁸⁵

Z mých osobních zkušeností při pobytu v USA bych spíše verifikovala druhé vymezení termínu komunita. Je zajímavé pozorovat, že sami Američané obecně nazývají *komunitou* snad každé seskupení lidí, které je vytvořeno za nějakým společným cílem, zájmem⁸⁶.

Tento výraz je zde chápán spíše v obecné rovině, význam a účel založení je znám až po prvotním seznámení se s konkrétní komunitou. V USA se tedy můžeme setkat například s komunitami založenými v rámci obce na podporu jejího rozvoje, komunitou na podporu kulturního života určité městské části, dále s židovskou komunitou, komunitou Amišů či jinými náboženskými komunitami.⁸⁷

Luke Jones, ředitel Morry`s campu, se samozřejmostí o táboře hovořil také jako o komunitě. Letní tábor Morry`s camp a celá nezisková organizace Project Morry naplňuje základní charakteristiky komunity, tak, jak ji definujeme pro potřeby sociální práce.

Jedná se především o:

- společné sdílení hodnot,
- vzájemnou péči, důvěrou a týmovou prací členů,
- účelnou vnitřní komunikací,
- utváření vazeb,
- schopností vychovávat a předávat hodnoty následující generaci,

---

⁸⁵ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 131.

⁸⁶ Srov. tamtéž.

⁸⁷ V Kalifornii jsem měla možnost se osobně setkat s příslušníky scientologické komunity. Při návštěvě San Franciska mě první den z rána zastihla silná bouře. Urychleně jsem hledala místo, kde se skrýt. Utíkala jsem kolem luxusně vypadající budovy, když ze dveří vystoupil muž v dokonale padnoucím obleku a pozval mě dovnitř. Předsálí bylo plné lidí. V okamžiku, kdy lidé uvnitř zaregistrovali mou přítomnost, začali mě vítat v *jejich komunitě*, ptali se, odkud jsem, a nabídli mi snídani. Byla jsem zaskočená přívětivostí a zájmem, který o mě tito cizí lidé projevovali. Když jsem chtěla odejít, musela jsem vynaložit nemalé úsilí, abych budovu opustila. U dveří stál ten samý muž, co mě do budovy zval a asi deset minut mě přemlouval, abych zůstala. Po chvíli se mi podařilo vytrhat.

- otevřeností k budoucnosti.⁸⁸

Mezi vyzorované znaky, kterým bych Project Morry definovala jako komunitu splňující filantropický přístup, patří zejména rozšiřování možností jedinců ovlivňovat to, co se s nimi děje zapojením do Projectu Morry a vedením k odpovědnosti a samostatnosti, například využitím možnosti strávit léto v Morry`s campu. Mezi rysy komunitní práce v rámci organizace Project Morry je třeba zmínit důraz na prevenci problémů a dobrá přizpůsobivost při získání nové mládeže. V životě tábora je zajímavé pozorovat, jak je důležitý individuální přístup ke každému jedinci, respektování jeho názoru a rozvíjení jeho případného talentu a zálib.

---

⁸⁸ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 254.

6 Shrnutí poznatků z výzkumného pozorování v odpovědi na výzkumnou otázku

Na základě vlastního pozorování v Morry`s campu a seznámení se s konkrétní skupinou mládeže, která v táboře pobývala a vzájemnou interakcí, si dovoluji reflektovat poznatky.

Výzkumná otázka, kterou jsem si položila na počátku mé bakalářské práce, zněla: „Jaká je možná inspirace pro praxi sociální práce v České republice s mládeží ze sociálně vyloučených rodin, na základě jednoho konkrétního přístupu realizovaného v USA?“

Z výzkumného pozorování vyplynulo:

- předpokladem úspěšné spolupráce s Projectem Morry je aktivní *zájem rodiny*, ze které dítě pochází, o „členství“ v organizaci. Tento zájem je například vyjádřen zájmem rodiny o letní pobyt dítěte v Morry`s campu,
- *komunikace* mezi organizací a konkrétní rodinou je neméně důležitým předpokladem úspěšné součinnosti mezi oběma stranami. Komunikace musí být *aktivní*, předpokládá se zde osobní angažovanost rodičů,
- *plná informovanost* o sobě navzájem (mezi organizací Project Morry, dítětem a rodinou, ze které pochází). Tato úplná informovanost spočívá ve vědomí rodiny, co je konkrétním cílem organizace v přístupu k jejich dítěti a vědomé nezatajování informací v osobní složce (kazuistice) dítěte, které jsou nutné k efektivnímu působení na konkrétní dítě,
- spolupráce je založena na *principu dobrovolnosti*, žádná státní instituce tedy nenařizuje sociálně vyloučené rodině spolupráci. Je tedy zcela na konkrétní rodině, zda nabízenou pomoc, respektive příležitost pro své dítě využije či nikoli.
- *spolupráce je dlouhodobá*⁸⁹, jedině tak může dojít k pozitivním změnám,
- je zde kladen nemalý *důraz na volnočasové aktivity mládeže* a rozvíjení případného *talentu* jedince. Podpora těchto aktivit u mládeže z podobně vyloučených rodin, je možná prevence před vícegenerační exkluzí,
- existuje jistá souvislost mezi sociálním vyloučením a etnicitou⁹⁰.

---

⁸⁹ Project Morry se dětem v programu věnuje celoročně, pořádá různá společná setkání, kulturní akce a besedy s bývalými účastníky programu Project Morry.

Neméně zajímavou skutečností bylo „*multidisciplinární složení*“⁹¹ personálu. Na základě hovorů vedených s jinými členy personálu a s ředitelem tábora soudím, že výběr zaměstnanců tábora byl účelový, protože se předpokládá jistá informovanost a vzhled do problematiky sociálně vyloučené mládeže.

„Výchovný postoj“ k mládeži realizovaný v letním táboře Morry`s camp vykazuje znaky antiopresivního přístupu. Antiopresivní přístup je založen na několika principech, které jsou více rozepsány v kapitole 4.3.

Některé principy bych však zdůraznila, vzhledem k výsledkům mého vlastního pozorování, uvedených výše. Jedná se o princip *spoluičasti*. Je důležité, aby se dítě podílelo na tvorbě „služeb“ pro něho určených. Participace mezi dítětem a pracovníkem organizace Project Morry, je velmi důležitou složkou vzájemné komunikace. Jednou ze základních myšlenek antiopresivního přístupu, který chci zdůraznit je *princip zmocňování*. V táboře je tento princip vyjádřen snahou rozvíjet u mládeže dovednosti (samostatnost, případný umělecký/hudební talent, zájmovou činnost, doučování předmětu), které jim pomohou zvládnout podmínky, ve kterých žijí. Některé získané dovednosti mohou používat k aktivní změně současných podmínek.

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, cílem celé neziskové organizace Project Morry je pozitivně působit na mládež a motivovat je. Dlouholetá činnost této neziskové organizace a její pozitivní výsledky⁹² jsou určitou možnou inspirací, jak se mládeži ze sociálně vyloučených rodin věnovat.

---

⁹⁰ Děti, které do letního tábora přijely, byly afroamerického (80 %) a hispánského původu (20 %).

⁹¹ Jednalo se o studenty oborů pomáhajících profesí, jako např. budoucí sociální pracovníci, vychovatelé, zdravotní sestry, pedagogové...

⁹² Na internetových stránkách organizace Project Morry se můžeme dočíst, že více než polovina dětí, kterým se věnovala, dokončila střední školu a ve svém studiu následně pokračovala.

Závěr

Přístupy, jakými k sociálně vyloučeným v rámci sociální práce můžeme přistupovat, byly zmíněny. Snad právě možná inspirace ze zámoří, z USA konkrétně, je pro Českou republiku jedním z možných nových východisek. Nejedná se pouze o nalezení podobnosti s antiopresivním přístupem při práci s mládeží v táboře. Nemalý důraz je zde kladen na *komunity*, které však v českém prostředí nemají svou tradici.

Problematika sociálně vyloučených je tématem složitým a pro českou společnost stále relativně novým. Osoby sociálně vyloučení obecně a více či méně radikální řešení problémů s vyloučením spojených, se stávají vděčným tématem politických kampaní při honbě za hlasy voličů. Myslím, že toto téma bude otevřené po mnoho dalších let, a to nejen v české společnosti.

Zúčastněné pozorování, které jsem měla možnost realizovat v letním dětském táboře Morry`s camp, bylo pro mě neocenitelným přínosem a nemalou zkušeností, kterou bych chtěla reflektovat do mého budoucího zaměstnání v rámci sociální práce.

Seznam použité literatury

Literární zdroje

BARGEL, M., MÜHLPACHR, P. a kol. *Inkluze versus exkluze – dilema sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010.

ISBN 978-80-87182-12-3.

BRDEK, M. a kol. *Trendy v evropské sociální politice*. Praha: ASPI, 2002.

ISBN 80-86395-25-1.

BROŽ, M., KINTLOVÁ P., TOUŠEK, L. *Kdo drží Černého Petra: Sociální vyloučení v Plzni, Liberci a Ústí nad Labem. Člověk v tísní*, 2007. ISBN 978-80-86961-27-9.

HALÁSKOVÁ, R. *Kapitoly ze sociální politiky*. Ostrava: Ostravská univerzita, Repronis Ostrava, 2003. ISBN 80-7042-639-X.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metoda a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Úvod do terénní sociální práce*. Brno: DROM, 2002. ISBN nevedeno.

KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 4. aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: GRADA, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

MAREŠ, P., HORÁKOVÁ, M., RÁKOCZYOVÁ, M. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008. ISBN 978-80-7416-014-1.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005.
ISBN 80-7367-002-X.

NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001.
ISBN 80-903070-0-0.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ, H. *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Praha: MPSV, 2013. ISBN 978-80-7421-060-0.

RAVALLION, M. *Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods*. Washington, D. C., The World Bank, 1992. ISBN nevedeno.

VEČERNÍK, J. *Who Is Poor in the Czech Republic?* Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. ISBN nevedeno.

VEČEŘA, M. *Sociální stát: Východiska a přístupy*. Praha: SLON, 1993.
ISBN 80-901424-6-X.

WAISOVÁ, Š (ed.). *Chudoba a bohatství v současném světě*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.
ISBN 80-86898-86-5.

ŽIŽLAVSKÝ, M. *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práci*.
Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3110-7.

Webové zdroje

Project Morry [online]. In: *Board + staff*, Poslední aktualizace 2013 [Cit. 13. 1. 2014], dostupné na WWW: <<http://www.projectmorry.org/pages/who-we-are/staff-board.php>>.

Project Morry [online]. In: *Morry`s camp*, Posl. aktualizace 2013 [Cit. 13. 1. 2014]. Dostupné na WWW: <<http://www.projectmorry.org/pages/our-programs/camp-morry.php>>.

Project Morry [online]. In: *Our Programs*, Posl. aktualizace 2009 [Cit. 13. 1. 2014], Dostupné na WWW: <<http://www.projectmorry.org/pages/our-programs/introduction.php>>.

Wikipedie[online]. In: *Práh chudoby*. Posl. aktualizace 2013

[Cit. 13.1. 2014]. Dostupné na WWW:<http://cs.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A1h_chudoby#cite_note-8> .

Abstrakt

FOLTINOVÁ, Z. *Konkrétní přístup k sociální exkluzi v USA u mládeže a jeho možná inspirace pro ČR*. České Budějovice 2014. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce Mgr. L. Maliňáková.

Klíčová slova: sociální vyloučení, chudoba, mládež, osoby ohrožené sociálním vyloučením, komunita

Práce se snaží najít možnou inspiraci pro praxi sociální práce v České republice, reflexí jednoho konkrétního realizovaného přístupu v USA, k sociálně vyloučené mládeži. Na základě zúčastněného pozorování reflektuji zvolený přístup v Morry`s campu a shrnuji poznatky z tohoto konkrétního amerického přístupu.

Abstract

Particular approach to social exclusion among young people in the USA and its possible inspiration for Czech Republic.

Key words: social exclusion, poverty, youth, persons at risk of social exclusion, community

Bachelor`s thesis tries to find a possible inspiration for the practice of social work in the Czech Republic, a reflection of one particular approach implemented in the USA, the socially excluded young people. Based on participant observation also reflects the approach taken in Morry`s camp and summarizes the findings of this particular American approach.